

- речовин у водні об'єкти із зворотними водами: Затв. Мінприроди України 15.12.94. – Харків: УкрНЦОВ, 1994. – 79 с.
5. Ландау Л.Д., Лифшиц Е.М. Теоретическая физика. Квантовая механика (нерелятивистская теория) 4-е изд., испр. – М.: Наука. Гл. ред. физ.-мат. лит., 1989. – 768 с.
  6. Проскурнин О.А. Проблемы нормирования водоотведения сточных вод в водотоки в случае неполного разбавления // Экологична безпека: проблеми і шляхи вирішення. Збірник наукових статей VIII Міжнародної конференції. Алушта Крим. Том I, – Харків, ИД Райдер, 2013.– С. 285-286.
  7. Проскурнин О.А. Расчет концентрации загрязняющего вещества в контрольной точке водного объекта при расчете допустимых сбросов сточных вод / О.А. Проскурнин, О.О. Демьянова // Національний університет цивільного захисту України.-Х.: НУЦЗУ, 2015. – С. 187-189.

УДК 628.356

Ковальчук В. А.

Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне

ЗМЕНШЕННЯ ПРИРОСТУ АКТИВНОГО МУЛУ ПРИ ПОПЕРЕДНЬОМУ ВИЛУЧЕННІ ЗАВИСЛИХ РЕЧОВИН ІЗ СТИЧНИХ ВОД

Вступ. Утворення великих об'ємів надлишкового активного мулу, який погано віддає вологу, створює значні проблеми на каналізаційних очисних спорудах.

Згідно ДБН В.2.5-75:2013 [1] приріст активного мулу в аеротенках визначається за концентрацією завислих речовин X_p і БПК_{повн} стічних вод L_{en} , що надходять в аеротенки

$$Pr = 0,8X_p + K_g L_{en}, \quad (1)$$

де K_g – коефіцієнт приросту, який для міських господарсько-побутових стічних вод та близьких до них за складом виробничих стічних вод становить 0,3.

Зрозуміло, що за наявності у складі очисної станції споруд для первинного відстоювання стічних вод приріст мулу буде зменшуватися. Для його визначення у формулу (1) мають підставлятися концентрації завислих речовин і БПК_{повн} вже відстоєних стічних вод. Оскільки при первинному відстоюванні видаляються переважно грубодисперсні домішки стічних вод, які важко окислюються біохімічним шляхом, то слід очікувати, що мають змінитися і відповідні коефіцієнти у рівнянні (1).

Зроблений висновок підтверджується даними, наведеними у [2]. На основі експериментальних даних експлуатації одних і тих само міських очисних споруд встановлено, що коефіцієнт K_g залежить від багатьох чинників, а головним чином, від віку мулу. Встановлена зміна коефіцієнта K_g від 0,2 до 0,48 при зменшенні віку мулу з 10 до 3 діб. Згідно рівняння (1) в активний мул асимілюється 80% завислих речовин, у той час як у [3] вказується, що в активний мул переходить до 60% завислих речовин.

Визначення приросту активного мулу за ATV-131 [4] здійснюється за формулою, яка після нескладних перетворень набуває наступного вигляду

$$Pr = 0,6 \cdot X_p + \left[0,75 - \frac{0,102 \cdot t_{ss} \cdot 1,072^{T-15}}{1 + 0,17 \cdot t_{ss} \cdot 1,072^{T-15}} \right] L_n, \quad \text{мг/дм}^3. \quad (2)$$

Очевидно, що структура формул (1) і (2) подібна. На відміну від формули ДБН, за формулою ATV-131 у мул переходить 60% завислих речовин. Коефіцієнт приросту за БПК₅ при цьому залежить від навантаження на мул t_{ss} і температури мулової суміші в аеротенку Т. При температурі

$T = 20\text{ }^{\circ}\text{C}$ і вікові мулу 3-15 діб розрахункове значення K_g за БПК₅ становить 0,50-0,28.

Однак, розглядувані вище методики застосовуються для визначення приросту активного мулу при очищенні міських стічних вод, або промислових стічних вод, близьких за складом до міських. Визначення приросту активного мулу значно ускладнюється у випадку біологічної очистки промислових стічних вод. Зокрема, приріст мулу при біологічній очистці стічних вод агропромислового комплексу рекомендується визначати у відсотках від знятої БПК_{повн}, БПК₅ або ХПК без урахування концентрацій завислих речовин, віку мулу, температури та інших впливаючих чинників. Наприклад, приріст активного мулу після попередньої очистки стічних вод м'ясокомбінатів в освітлювачах із природною аерацією приймається рівним 45% від значення БПК_{повн}. При очистці стічних вод молокопереробних підприємств в аеротенках на повну і на неповну очистку, а також в аеротенках продовженої аерації приріст мулу рекомендується приймати рівним відповідно 10, 15 і 4% від знятої БПК_{повн} [5]. При цьому не враховуються навіть концентрації завислих речовин в очищуваних стічних водах.

Мета і завдання роботи полягали в розробці методики визначення приросту мулу при біологічній очистці міських та промислових стічних вод і уточненні на цій основі впливу на його величину ефективності попереднього видалення завислих речовин.

Результати досліджень. Для визначення впливу ефективності вилучення завислих речовин із стічних вод на приріст активного мулу розглянемо блок-схему біологічної очистки в аеротенку (рис. 1). Для спрощення приймемо, що винос активного мулу із вторинних відстійників дорівнює нулю.

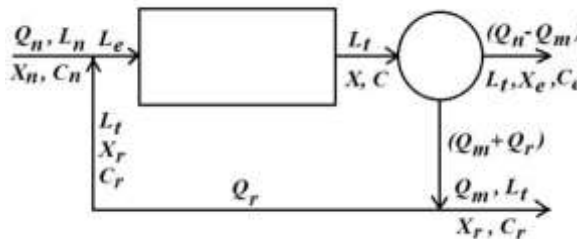

Рис. 1. Блок-схема процесу біологічної очистки стічних вод

Складемо рівняння матеріального балансу для системи «аеротенк-вторинний відстійник» за сухою речовиною

$$X_n Q_n + Y(L_e - L_t)(Q_n + Q_r)(1 + 3) - k \cdot C \cdot V - X_r Q_m = 0 \quad (3)$$

і за біохімічно розкладаваною речовиною

$$C_n Q_n + Y(L_e - L_t)(Q_n + Q_r)\beta^m - k \cdot C \cdot V - C_r Q_m = 0 \quad (4)$$

де L_n, L_e, L_t - відповідно, концентрації забруднень за БПК₅ в неочищених стічних водах, у муловій суміші, що надходить в аеротенк і в очищених стічних водах, кг/м³; Q_n, Q_r, Q_m - відповідно, витрати неочищених стічних вод, рециркуляційного активного мулу і надлишкового активного мулу, м³/добу; X_n, X_r, X, X_e - відповідно, концентрація зависі за сухою речовиною в неочищених стічних водах, у рециркуляційному потоці, в аеротенку і в очищених стічних водах, кг/м³; C_n, C_r, C, C_e - відповідно, концентрація зависі за біохімічно розкладаваною речовиною в неочищених стічних водах, в рециркуляційному потоці, в аеротенку і в очищених стічних водах, кг/м³; Y - питомий приріст активного мулу, кг на 1 кг знятої БПК₅; 3 - зольність активного мулу, що приростає, частка одиниці; k - константа ендогенної респірації, доба⁻¹; V - об'єм аеротенка, м³; β^m - частина сухої речовини активного мулу, що піддається біохімічному розкладанню, частка одиниці.

Позначивши

$$\alpha = Q_r / Q_n \text{ і } \alpha^m = Q_m / Q_n, \quad (5)$$

отримаємо наступні вирази

$$\left. \begin{aligned} Q_n + Q_r &= Q_n(1 + \alpha); t = \frac{V}{Q_n}; \\ L_e &= \frac{Q_n L_n + Q_r L_t}{Q_n + Q_r} = \frac{L_n + \alpha L_t}{1 + \alpha}; \\ L_e - L_t &= \frac{L_n - L_t}{1 + \alpha}; Pr = \frac{Q_m X_r}{Q_n} = \alpha^m X_r \end{aligned} \right\} (6)$$

з урахуванням яких рівняння (3) і (4) запишуться у вигляді

$$X_n + Y(L_n - L_t)(1 + 3) - k \cdot C \cdot t - Pr = 0, (7)$$

$$C_n + Y(L_n - L_t)\beta^m - k \cdot C \cdot t - C_r \alpha^m = 0. (8)$$

Враховуючи, що концентрація біохімічно розкладаваної частини залежить пропорційно концентрації сухої речовини активного мулу в аеротенку, у рециркуляційному потоці і в очищених стічних водах,

можна записати $\frac{C}{X} = \frac{C_r}{X_r} = \frac{C_e}{X_e}$, звідки

$$Pr = \sqrt{\frac{[k \cdot t \cdot X - X_n - Y\Delta L(1 + 3)]^2}{4} + k \cdot t \cdot X [X_n(1 - \beta^{cs}) + Y\Delta L(1 + 3)(1 - \beta^m)]} - 0,5[k \cdot t \cdot X - X_n - Y\Delta L(1 + 3)]. (12)$$

Фактичний приріст мулу повинен враховувати його винос X_e з очищеними стічними водами.

Справедливі рівняння

$$\begin{aligned} Pr^\phi \cdot Q_n &= X_r \cdot Q_m \text{ і} \\ Pr^\phi &= \frac{Pr \cdot Q_n - X_e(Q_n - Q_m)}{Q_m}, \end{aligned}$$

які з урахуванням позначень (5) запишуться

$$Pr^\phi = \alpha^m X_r \text{ і } Pr^\phi = Pr - X_e(1 - \alpha^m),$$

звідки

$$\alpha^m = \frac{Pr - X_e}{X_r - X_e} (13)$$

$$Pr^\phi = X_r \frac{Pr - X_e}{X_r - X_e}. (14)$$

Із виразів (12) і (14) слідує, що приріст надлишкового активного мулу Pr^ϕ залежить від концентрації завислих речовин у стічних водах, що надходять в аеротенки, тривалості аерації, ефективності очистки і виносу активного мулу із вторинних відстійників.

$$C_r = \frac{C \cdot X_r}{X}. (9)$$

Підставивши (9) у вираз (8) отримаємо

$$C_n + Y(L_n - L_t)\beta^m - k \cdot C \cdot t - \frac{C \cdot Pr}{X} = 0.$$

Позначивши $C_n = X_n \cdot \beta^{cs}$ і

$L_n - L_t = \Delta L$, визначимо концентрацію біорозкладаваної частини активного мулу в аеротенку

$$C = \frac{X \cdot X_n \cdot \beta^{cs} + X \cdot Y \cdot \Delta L \cdot \beta^m}{k \cdot t \cdot X + Pr}. (10)$$

Спільний розв'язок рівнянь (10) і (7) дозволяє отримати квадратне рівняння (11) відносно приросту мулу

$$\begin{aligned} Pr^2 + Pr[k \cdot t \cdot X - X_n - Y \cdot \Delta L(1 + 3)] - \\ - k \cdot t \cdot X [X_n(1 - \beta^{cs}) + Y\Delta L(1 + 3)(1 - \beta^m)] = 0, \end{aligned}$$

додатній корінь якого і дає пошукуваний приріст активного мулу

Апробацію запропонованої методики визначення приросту активного мулу здійснювали шляхом співставлення її застосування із результатами розрахунків, виконаних за методикою ATV-131. На рисунку 2 наведені залежності приросту надлишкового активного мулу від тривалості аерації для міських стічних вод, отриманих за рівнянням (12) при концентраціях завислих речовин в неочищених стічних водах 438 г/м³ (питома норма 70 г/(жит.добу) [4], норма водовідведення 160 л/(жит.добу)) і в освітлених протягом 2 годин стічних водах 156 г/м³ (питома норма 25 г/(жит.добу) [4], норма водовідведення 160 л/(жит.добу)). Значення БПК₅ для цих стічних вод становлять відповідно 375 і 250 г/м³ [4], концентрація забруднень в очищених стічних водах складає 15 г/м³. Значення інших величин були прийняті: частка сухої речовини стічних вод, що піддається біохімічному розпаду $\beta^{cs} = 0,5$; частка сухої речовини активного мулу, що піддається біохімічному розпаду $\beta^m = 0,8$; питомих приріст активного мулу $Y = 0,65$ кг на 1 кг

знятої БПК₅; константа ендогенної респірації $k = 0,2 \text{ доба}^{-1}$; концентрація активного мулу в аеротенку $X = 3,0 \text{ кг/м}^3$; зольність активного мулу, що приростає, $3 = 0,05$ [3, 6]. На тому само графіку наведені

значення приросту мулу, отримані за методикою ATV-131. Співставлення і аналіз отриманих результатів свідчить, що запропонована методика дозволяє із достатньою для практичних цілей адекватністю визначати значення приросту активного мулу.

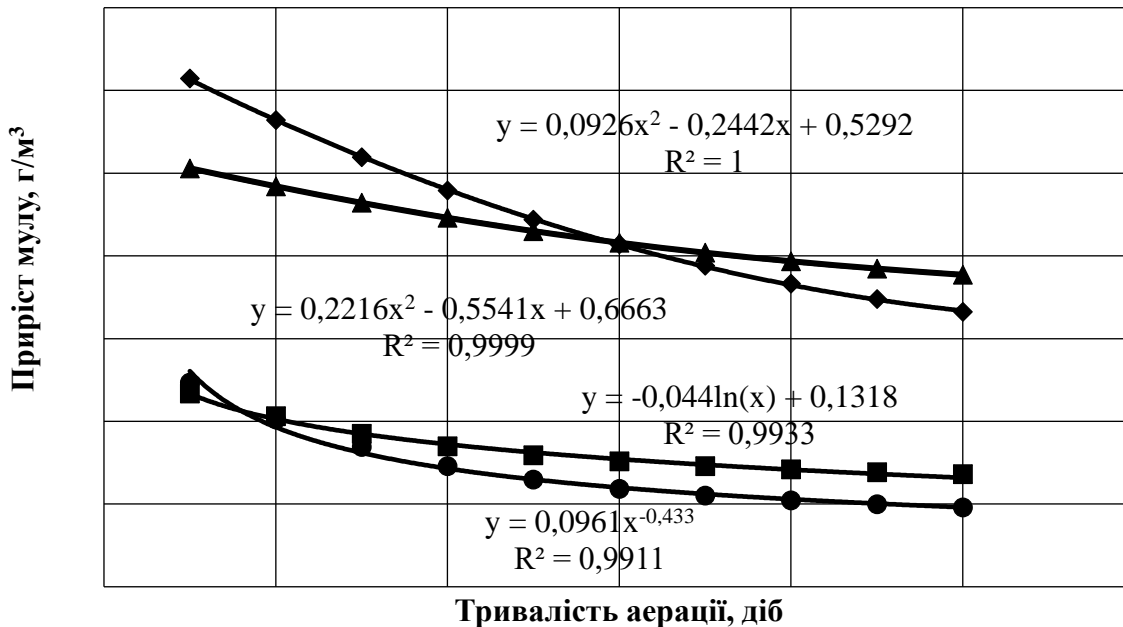

Рис. 2. Залежність приросту мулу від тривалості аерації міських стічних вод:
 ◆ і ● – розрахунок за розробленою методикою; ▲ і ■ – розрахунок за ATV-131;
 ◆ і ▲ – неосвітлені стічні води; ● і ■ – освітлені стічні води

За розробленою методикою були проведені розрахунки для визначення впливу попередньої флоатійної очистки на приріст активного мулу при очистці стічних вод молокопереробного підприємства. Значення БПК₅ і концентрацій завислих речовин стічних вод до і після флоатійної очистки були прийняті на основі експериментальних даних роботи очисних споруд попередньої очистки маслозаводу, відповідно, 1842 і 1100 г/м³ та 1648 і 250 г/м³. При роботі аеротенків в режимі неповної біологічної очистки попередня флоатія стічних вод дозволяє зменшити приріст мулу з 2548 до 642 г/дм³, або з 87 до 33% від знятої БПК_{повн}.

Висновки. Розроблена методика визначення приросту активного мулу при біологічній очистці міських і виробничих стічних вод на основі встановлення концентрації біорозкладуваної частини актив-

ного мулу в аеротенку. Отримана задовільна збіжність результатів обчислень приросту активного мулу за розробленою методикою з результатами, отриманими за методикою ATV-131. Встановлено, що попередня флоатійна очистка стічних вод маслозаводу дозволяє зменшити приріст активного мулу в аеротенках на 75%.

ЛІТЕРАТУРА:

- ДБН В.2.5-75:2013. Каналізація. Зовнішні мережі та споруди. Основні положення проектування. – Київ: Мінрегіон України, 2013. – 127 с.
- Харькина, О.В. Эффективная эксплуатация и расчет сооружений биологической очистки сточных вод / О. В. Харькина. – Волгоград: Панорама, 2015. – 433 с.
- Яковлев С.В., Карюхина Т.А. Биохимические процессы в очистке сточных вод. – М.: Стройиздат, 1980. – 200 с.
- ATV-DVWK-A131E. Dimension of Single-Stage Activated Sludge Plants, 2000. – 57 с.

5. Канализация населенных мест и промышленных предприятий/Н.И. Лихачев, И.И. Ларин, С.А. Хаскин и др.; Под общ. ред. В.Н. Самохина. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Стройиздат, 1981. – 639 с.
6. Ковальчук В.А. Очистка стічних вод: Навчальний посібник. – Рівне: ВАТ «Рівненська друкарня», 2003. – 622 с.

УДК 628.35

Эпоян С.М.

Харьковский национальный университет строительства и архитектуры

Шаляпин С. Н., Шаляпина Т.С.

Харьковская инженерная компания

Зубко А.Л., Штонда Ю.И.

ООО «ЭКВИК», г. Харьков

Штонда И.Ю.

ГВУЗ «Ужгородский национальный университет»

РЕКОНСТРУКЦИЯ СУЩЕСТВУЮЩИХ МАЛЫХ КАНАЛИЗАЦИОННЫХ ОЧИСТНЫХ СООРУЖЕНИЙ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ МЕМБРАННОЙ УЛЬТРАФИЛЬТРАЦИИ

Развитие современного общества характеризуется все более ощутимыми негативными последствиями антропогенного воздействия на окружающую природную среду и на состояние водных объектов. Основными загрязнителями сточных вод являются физиологические выделения людей и животных, отходы и отбросы, получаемые в результате хозяйственной деятельности человека, применения синтетических моющих и чистящих средств, поливке улиц, отходы и отбросы промышленных предприятий, и их технологические потери, а также атмосферные (ливневые и дождевые) воды. Как бытовые, так и многие производственные сточные воды содержат значительные количества органических веществ, способных быстро загнивать и служить питательной средой, обуславливающей возможность массового развития различных микроорганизмов, в том числе патогенных бактерий. Некоторые производственные сточные воды содержат токсические примеси, оказывающие пагубное действие на людей, животных и рыб [1-6].

В связи с резким увеличением на рынке всевозможных синтетических моющих и чистящих средств, шампуней и порошков, увеличились и объемы их использования на бытовом уровне, что, в свою

очередь, приводит к изменению химического состава хозяйственно-бытовых сточных вод. Увеличивается содержания СПАВ, фосфатов, азотсодержащих, компонентов, хлоридов и др., что существенно ухудшает обработку сточных вод на очистных сооружениях, уменьшая их эффективность. Кроме того, сброс неочищенных, или не качественно очищенных сточных вод на рельеф или в водоем чреват опасностью инфекционных заболеваний, может стать причиной снижения содержания в водах водоема растворенного кислорода и деградации водных экосистем.

В настоящее время, проблемы очистки сточных вод имеют большое экологическое значение, как в мировом масштабе, так и на местных уровнях. Повышение требований к качеству очищаемых стоков заставляет искать более эффективные и экологически безопасные способы удаления загрязнений [7-9].

Канализационные очистные сети и сооружения в большинстве регионов Украины построены в 70-80-х годах прошлого века. За эти годы очистные сооружения и канализационные сети морально и технически устарели, их ресурс практически выработан. За последние десятилетия